

مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواهران

عنوان

مبانی تفاوت دیه زن و مرد از نظر حقوق جزایی

استاد راهنما

سرکار خانم فریدونی

گردآورنده

شیوا منتشلو

بهار ۱۳۹۴

چکیده

فقه‌های مذاهب مختلف اسلامی تعاریفی کم و بیش یکسان از دیه کرده اند و بر اساس قانون مجازات جامعه اسلامی و نظر بسیاری از فقه‌های شیعه و سنی دیه زن نصف دیه مرد است و سیره معصومین و امامان (علیه السلام) بر این مسئله تاکید دارد و فقه‌های شیعه با تملک بر روایتی که از اهل بیت (ع) رسیده بر نصف بودن دیه زن نسبت به مرد فتوا دادند و اینکه چرا دیه زن نصف دیه مرد است پاسخ گفته اند و دلایل مختلفی آورده اند مثل قرآن و اجماع فقها بر این مسئله دلالت می کند و از مطالبی که به دست آمده بدست می آید که راز اختلاف تفاوت دیه زن و مرد به تفاوت قوای و نیروی بدنی زن و مرد بر می گردد. و شاید دلیل این تفاوت به دلیل حکمت و مصلحتی که در این تفاوت وجود دارد و در بین فقه‌های شیعه و سنی نیز اختلاف نظرهایی نیز وجود دارد که هر کدام دلایل مخصوص به خود را دارند و در این مقاله سعی بر این است که با تعیین مقدار دیه زن و مرد در اسلام تفاوت دیه بین آنها روشن شود.

واژگان کلیدی:

دیه/زن و مرد/تفاوت/جزا

مقدمه

مسئله ديه و تفاوت ديه زن و مرد از اهميت زيادي برخوردار است به اين جهت كه امروزه در سطح جامعه و کشور تلاش فراواني براي برقراري تساوي بين حقوق زن و مرد شده است و تفاوت ديه زن و مرد نشانه ي تبعيض قائل شدن بين زن و مرد مي دانند لذا تحقيق درباره مباني تفاوت حقوق زن و مرد و اينكه نصف بودن ديه زن نسبت به مرد دليل كرامت بخشيدن به مرد و با تقوا بودن مرد نيست اين امكان را فراهم مي آورند آنان كه اين عقیده را دارند دقت نظر بيشتري بكنند و منصفاً به اين مسئله نگاه كنند و اين تفاوت ها نشانه برتري خود ندانند چون برتري انسان ها بر قواي بدني و ... نيست با اينكه اگر مقدار ديه و يا ارث زن با مرد متفاوت است نشانه ي اين نيست كه مرد بر زن از نظروجودي برتري دارد لذا با توجه به اين سوالات و مباحثي كه درباره حقوق زن و مرد مطرح است اين مقاله مي تواند راه حل هاي مناسب را پيش رو خوانندگان عزيز روشن سازد و سخنان افراي كه خواستار تساوي حقوق بين و زن و مرد هستند مورد نقد و بررسي قرار دهد به خصوص چون اين مقررات براساس مباني اسلامي فقهي تنظيم است و لازم است اين مباني كه اسلام آن را مورد توجه قرار داده مورد بررسي و ارزيابي قرار گيرد و نظريات جديدي ارائه گردد.

تحلیل نظام اخذ دیه در بین اعراب جاهل

آنچه از بررسی تاریخ تحولات نظام دفع خصومت در سرزمین جزیره العرب به دست می آید این است که اعراب جاهلی نظام پرداخت دیه را برای تسویه منازعات بین خودشان پذیرفته بودند اگرچه قبول یا رد دیه به اختیار مطلق خاندان مقتول بود و آنان بیشتر ترجیح می دادند به انتقام و خونخواهی تمسک جویند تا اخذ دیه اما به مرور زمان قبایل چون دیدند انتقام جویی، و «طلب ثار» اگرچه موجب تشفی خاطر بازماندگان مقتول می شود اما جای ضرر از دست رفته را نخواهد گرفت و از سوی دیگر تمسک به قوه قهریه غالباً منجر به بروز جنگ های طولانی و خون ریزیهای بسیار می شد تحمل آن در توان اکثر قبیله های کوچک نبود، به همین جهت جایگزینی برای انتقام و خون ریزی تعیین کردند و مصالح و مراجعه به داوران عرب (قضات تحکیم) برای تعیین دیه بین آنها رایج شد. اما این نظام اخذ دیه در نزد آنان کاملاً اختیاری بود، و دو طرفه مخاصمه می توانستند بر هر مبلغی مصالحه کنند و چنان که تاریخ نشان می دهد اعراب جاهلی در طی مراحل تکاملی دادرسی در بین خود، هرگز به مرحله دیه اجباری نرسیدند، زیرا هیچ مرکزیت و قوه حاکمه ای که بتواند مخصصمان را وادار به پذیرش مقدار معینی از دیه بنمایند وجود نداشت و غالب عشایر به جنگ های طولانی دست می زدند تا طرف مقابل را راضی کنند تا مقدار دیه درخواستی را بپردازد. عوض احمد ادریس ص (۵۹-۶۱)

همچنان که در قضیه ای تاریخی می بینیم که وقتی سمیر از خاندان بنی عوف که وابسته به قبیله اوس بودند، بنده مالک بن عجلان را به قتل می رساند و قرار می شود بنابر داوری عمرو بن امری دقیس خاندان سمیر پنج رأس را که در آن زمان دیه بندگان و مردمان غیر اصیل بود به مالک

بپردازند، خاندان مقتول از این داوری سر باز زده و تقاضای دیه انسا نه‌ای آزاد که ده رأس شتر بود می نمایند و همین موجب جنگ طولانی میان دو قبیله "اوس" و "خزرج" می شود تا سرانجام خاندان مقتول به دیه در خواستی خود می رسند. (ر.ک ج ۳ ص ۱۹-۲۰-۴۰-۴۱)

از طرف دیگر نه تنها مقدار دیه در بین قبایل مختلف بسته به شرافت و حسب و نسب آنها تغییر می کرد. و گاه قبیله مبلغی بیش از آنچه خود به عنوان دیه به دیگر قبایل می پرداخت به هنگام اخذ دیه از دیگران مطالبه می کرد. گاه می شد که یک قبیله در قتل یکی از اعضای خود جز به خونخواهی راضی نمی شد اما اگر یکی از اعضای خودش فردی از قبیله ی دیگر را به قتل می رساند، جز به پرداخت دیه به خاندان مقتول رضایت نمی دادند. اما با آمدن اسلام، نظام اخذ دیه دچار تحولات وسیعی هم از حیث کمی و هم از نظر کیفی گردید که اینک به بررسی آن می پردازیم.

دیه پس از ظهور اسلام: قرآن کریم در آیه ۹۲ از سوره مبارکه نساء به تشریح حکم دیه

پرداخته ، می فرماید: "ما کان لمومن ان یقتل مو منا الا خطا و من قتل مومنا خطا فتحریر رقبة مؤمنه و دیه مسلمة الی اهله الا ان یصدقوا..." هیچ مؤمنی حق نداشته و ندارد. که مؤمن دیگری را بکشد مگر آنکه از روی خطا باشد و هر کس مؤمنی را از روی خطا کشت، باید یک بنده مؤمن آزاد و دیه (شخص کشته شده) را تسلیم اهلیش کند مگر آنکه گیرندگان دیه گذشت کنند، (ترجمه تفسیر المیزان، سید محمد حسین طباطبایی ج ۵ ص ۶۲)

بررسی معنای لغوی و اصطلاحی دیه

۱- معنای دیه نزد اهل لغت: چنان که اهل لغت گفته اند، واژه دیه در اصل (ودی) بوده که

پس از حذف (واو) و اضافه کردن «ها» (تا) به جای آن در آخر کلمه تبدیل به دیه شده است و به

سؤال می برد. اینکه ابان بن تغلب با آن همه احترام و ارادتی که به امام صادق(ع) دارد در مقابل بیان حکم از سوی امام بگوید ما قبلا فکر می کردیم گوینده و آورنده چنین حکمی شیطان است و یا امام(ع) در مقابل حیرت و ناباوری ابان تا آن حد که این حکم را یک حکم شیطانی بداند به جای اینکه پاسخ توجیهی بدهد صرفا به بیان اینکه، این حکم از سوی رسول خدا(ص) صادر شده اکتفا کند و ابان را از توسل به قیاس و لوازم فاسد آن برحذر دارد در حالی که وی متوسل به قیاس نشده و بیان اقتضای مسلم فهم و درک عقل را بیان کرده همه نشان دهنده این است که این روایت نمی تواند صحیح باشد و مستند حکم و مبنای وضع قانون قرار گیرد این امر به این می ماند که کسی بشنود سیلی زدن به گوش پدر و مادر ایرادی ندارد و برآشفته از شنیدن چنین حکمی بگوید در حالی که در قرآن کریم، آیه ۲۳ سوره اسراء آمده است: «و لا تقل لهما اف و لا تنهرهما» یعنی از اف گفتن به پدر و مادر اجتناب کنید چگونه سیلی زدن می تواند مجاز باشد. بگوییم هشدار که قیاس در دین جایز نیست و از حرمت اف گفتن به پدر و مادر نمی توان ممنوعیت ایراد ضرب و جرح به آنها را استنباط کرد.

به هر حال به نظر می رسد، قرائن حالیه و مقالیه و عقلیه بر نامعتبر بودن و صحیح نبودن این روایت دلالت دارد و بحق نمی توان چنین حکم ناسازگار با عقل و منطق را که هیچ کس نمی تواند حکمتی برای آن دریابد بر مبنای آن برقرار کرد.

طبعاً تصویب قانون بر مبنای چنین منبعی با همه تردیدهایی که در صحت آن وجود دارد از سوی قانونگذار عملی دور از احتیاط بوده و در عین حال موجب عدم مقبولیت این نوع قوانین موضوعه در جامعه می باشد.

نظر صاحب فتح القدیر

همان استبعاد عقلی که در مورد بیان چنین حکمی از مقدس اردبیلی دیده شد، از برخی از فقهای عامه نیز ابراز شده و در نتیجه این حکم را رد کرده و با این روایت قابل اثبات ندانسته اند. از جمله در کتاب شرح فتح القدیر پس از بیان اینکه دیه زن اصولاً نصف دیه مرد است و توجیه این امر می گوید این حدیثی که دیه زن را تا حد ثلث مساوی دیه مرد می داند و از ثلث به بعد حکم به نصف بودن آن می کند، حدیث شاذ و نادری است و نمی توان با چنین حدیث شاذی این حکم را که خلاف عقل است و هر عاقلی آن را درست نمی داند ثابت کرد. «و مثل هذا الحكم الذي يحيله عقل كل عاقل لا يمكن اثباته بالشاذ النادر»

نتیجه گیری

مسأله تفاوت دیه زن و مرد را بررسی کردیم و مبنای فقهی آن در حد امکان بررسی کردیم و سیری در مبنای آن و سو این تفاوت نمودیم و اظهار نظر قطعی و نتیجه گیری دشوار است ولی با توجه به مطالبی که گفته شد می توان چنین نتیجه گرفت که :

که در قرآن اشاره ای به تفاوت دیه ی زن و مرد ننموده است ولی در بعضی روایت چه تفاوت دیه ی زن و مرد اینکه زن نصف دیه ی مرد است اشاره کرده است و تفاوت دیه ی زن و مرد نشانه ی برتری مرد بر زن نیست و بعضی قائل به تساوی حقوق زن و مرد هستند لذا این مقاله می تواند برای کسانی که شبهه ی در این مورد با آن برخورد کرده اند به درستی روشن می سازد و حقوقدانان ما حکم مناسب بنا برابری دیه ی زن و مرد صادر و تصویب کنند.

منابع و مأخذ

- ۱ - مرکز تحقیقات استراتژیک ریاست جمهوری (۱۳۵۷) چاپ اول ۱۳۷۶
- ۲ - جوادی، آملی، عبدالله (۱۳۷۸) زن در آینه ی جلال و جمال (چاپ چهارم) مرکز نشر اسراء
- ۳ - اکبر پور، حبیب اله (۱۳۸۳) قضاوت و معجزات امیرالمومنین علی (علیه السلام) چاپ پانجم نشر الف
- ۴ - احمد ادريس، عوض (۱۳۷۲) ديه (چاپ دوم) تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
- ۵ - منبع : سایت <http://www.hawzan.net>
- ۶ - منابع فقهی شیعه
- حسین مهری پور / مباحثی از حقوق - تهران ۱۳۷۹
- محمدرضا جلیلی / جایگاه زن در خانواده و اجتماع در اسلام و یهودیت تهران ۱۳۸۲
- ۷ - برابری ديه (زن و مرد مسلمان و غیر مسلمان برگرفته از نظر عالی قدر حضرت آیت اله صانعی قم، میثم تمار ۱۳۸۴)
- مقاله ی حقوقی عدم برابری ديه ی زن و مرد (محسن دهقانی)

منابع و مأخذ

- ۱ - مرکز تحقیقات استراتژیک ریاست جمهوری (۱۳۵۷) چاپ اول ۱۳۷۶
- ۲ - جوادی، آملی، عبدالله (۱۳۷۸) زن در آینه ی جلال و جمال (چاپ چهارم) مرکز نشر اسراء
- ۳ - اکبر پور، حبیب اله (۱۳۸۳) قضاوت و معجزات امیرالمومنین علی (علیه السلام) چاپ پانجم نشر الف
- ۴ - احمد ادريس، عوض (۱۳۷۲) ديه (چاپ دوم) تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
- ۵ - منبع : سایت <http://www.hawzan.net>
- ۶ - منابع فقهی شیعه
- حسین مهری پور / مباحثی از حقوق - تهران ۱۳۷۹
- محمدرضا جلیلی / جایگاه زن در خانواده و اجتماع در اسلام و یهودیت تهران ۱۳۸۲
- ۷ - برابری ديه (زن و مرد مسلمان و غير مسلمان برگرفته از نظر عالی قدر حضرت آيت اله صانعی قم، میثم تمار ۱۳۸۴)
- مقاله ی حقوقی عدم برابری ديه ی زن و مرد (محسن دهقانی)